

תנועת הקיבוץ הדתי

כ"א תמוז, תשע"א, 23.7.2011

גיליון מס' 268

פרשת מטות

על פרשת בני גד וראובן, ואילו...

מאת מנחם בן ישר, משואות יצחק

פרשת בני גד וראובן משאירה אותנו עם שתי תמיהות. האחת, שגם יש מפרשנינו ששאלוה: באמור השבטים "אל-תַעֲבְרֶנּוּ, אֶת-הַיַּרְדֵּן" (לב, 5), החשבו, כפי שמשה מאשים, שכולם יישארו בעבר הירדן ואף הגברים לא ישתתפו בכיבוש כנען (רלב"ג), או שכיוונו מיד אל מה שהוסיפו אחרי גערת משה: שרק הבלתי-לוחמים (עם כוחות שמירה) יישארו בעבר הירדן, ואילו הלוחמים יעברו ויילחמו עם כל ישראל, כשם שכל ישראל יחד כבשו את עבר הירדן (כך סובר אברבנאל). קשה להכריע בניהם, כי יש אפשרות שלישית: שבשלב ראשוני זה, ראשי גד וראובן כלל לא נתנו דעתם על פרטי הביצוע. רק זאת ביקשו: להבטיח עתיד ההיאחזות בגלעד. אכן, בהסכנות פרסו את מבוקשם לפני ראשי ישראל, תחילה רק בציון עובדה: "הָאָרֶץ, אֲשֶׁר הִפָּה ה' לְפָנַי עֲדַת יִשְׂרָאֵל-אֶרֶץ מְקַנָּה, הוּא; וְלַעֲבָדַי, מְקַנָּה" (לב, 4). הם ציפו שמשה יבין את הרמז, יציע להם הצעה ויפרט את תנאיה, אך משה עשה עצמו כלא מבין, כי היה הדבר רע בעיניו, וכאן היה עליהם לומר במפורש את בקשתם, ומתוך דו-שיח עם משה נתבררו התנאים.

תמיהה שנייה, יותר עקרונית, היא: אלמלא ביקשו שני השבטים לנחול בשטחי עבר הירדן שכבר נכבשו, מה היה נעשה בהם? דעתי שאין לשאול שאלות "אילו..." לגבי ההיסטוריה, אך כאן לא בהיסטוריה גרידא מדובר אלא בתורה, שההיסטוריה שבה מיוסדת על עקרונות, והיא באה ללמדנו עקרונות אלו.

כדי לברר זאת, עלינו לברר את מעמד עבר הירדן הלכתית ועקרונית. גרסת ספרי זוטא (עמ' 228-229) ובמדבר רבה (ז,ח) למשנת 'עשר קדושות' (שם למעשה, י"ד דרגות קדושה) אומרת: "ארץ כנען מקודשת מעבר לירדן, שארץ כנען כשרה לבית השכינה (כלומר היו בה מקומות הקרבה), אין עבר הירדן כשר לבית השכינה". ולפי משנה ביכורים (א, י) אין מביאים ביכורים מעבר הירדן. משה שמת ונקבר מעבר לירדן מתלונן על שאינו נכנס לארץ ישראל (על-פי מדרשי חז"ל, ספרי במדבר עח, ספרי דברים כו, כח). נמצא שהארץ המובטחת לישראל אמנם מגיעה עד "המדבר" (דב' יא, 24) גם המדבר הסורי שממזרח לרמת עבר הירדן; והלא מבחינה גיאוגרפית וגיאופוליטית, הארץ הפורייה שבשני עברי הירדן היא יחידה אחת. אך מבחינת הקדושה עדיפה ארץ כנען (המערבית), על עבר הירדן המכונה "ארץ טמאה" (יהושע כב, 19).

לפי סיפור התורה, תחילה הייתה צריכה להיכבש ארץ כנען המערבית, שאותה נשלחו המרגלים לתור. נדודי המדבר שבעקבות חטא המרגלים גרמו שבסוף קרבו ישראל אל הארץ מצד מזרח, וכדי להגיע אליה הוצרכו לכבוש חלקים של עבר הירדן. וכך עלתה השאלה: כיצד לנהוג בשטחים אלה? את המצב המתקוק, שהיה צריך לקרות אחרי יצאת מצרים אלמלא חטאו, מתאר וכאילו משחזר, הנביא יחזקאל בפרקי הגאולה שבסוף ספרו (מפרק לד והלאה). פרקים מז-מח שם מתארים את ארץ ישראל העתידית, שבה ינחלו כל השבטים. היא כוללת: בצפון את דרום הלבנון, הגולן והבשן, אך מים הכנרת ודרומה, רק את ארץ ישראל המערבית. במבט-לאחור אל דברי הנבואה, גם בעידן יציאת מצרים ראוי היה שכל השבטים יתיישבו בתחום המקודש, דהיינו ארץ ישראל המערבית. האם המשתמע מכאן הוא ויתור על עבר הירדן המזרחי, שכאמור כלול בארץ שהועידה התורה לישראל? משיבה על זאת נבואה בסוף עובדיה (19): "וַיֵּשְׁבוּ הַנְּגַב אֶת-הָרַעְיוֹן וְהַשְּׂפֵלָה אֶת-פְּלִשְׁתִּים וַיֵּשְׁבוּ אֶת-שָׂדֵה אֲפְרַיִם וְאֶת שָׂדֵה שְׁמֶרֶן וּבְנֵימֶן אֶת-הַגְּלָעָד". שבטים שצד להם המקום בכנען, עתידים להתפשט לעבר הירדן. ואכן, מסופר בדברי הימים (א, ד 38-43), שבני שמעון יושבי הנגב פרצו משם מזרחה, אל מעבר לערבה, כשם שגם בני ראובן וגד פרצו מזרחה (שם, ה 18-22). מתוך כל זה ניתן להסיק שגם משה תכנן כך: עבר הירדן יישמר כעתודת-התפשטות עתידית לשבטי מערב הירדן. ואולי בינתיים כשטח מרעה להם, כסברת הנצי"ב ב"העמק דבר". המציאות הפרגמטית קבעה אחרת, ואולי בהכרח: כי שטח ריק מתושבים, גם אם שמור הוא, קורא לפולשים זרים.

מנחם בן ישר, חבר משואות יצחק, הצטרף אליה בתש"ט בגרעין צבאי. מרצה לתנ"ך, גמלאי בר-אילן, כיום מרצה במכללת אשקלון. נשוי לחדווה, ממייסדות וותיקות לביא. הורים לשלוש בנות, כולן בארץ בנימין, סב ל-17 נכדים ו-8 נינים, כן ירבו.

אפשר לקבל את דף פרשת השבוע של הקיבוץ הדתי בדואר אלקטרוני או לראות אותו באינטרנט באתר של תנועת הקיבוץ הדתי בכתובת: www.kdati.org.il/parashat/hashavua.htm

כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il ולרשום subscribe בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בשורת הנושא.

תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il

אתר האינטרנט של הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il